

ВПЛИВ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА ВИБІР ДОМІНАНТНИХ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ У КОНФЛІКТІ

А.М. Гришко

Херсонський державний університет, nastyahryshko99@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент С.І. Бабатіна

«Конфлікт» у сучасній психологічній науці можна визначити як зіткнення у спільному полі різноспрямованих сил (мотивів, цінностей, поглядів) двох або більше суб'єктів. Під «стратегіями конфлікту» розуміють загальну схему поведінки суб'єкта в конфліктній ситуації, яку можна схематично звести до п'яти варіантів: суперництво, ухиляння, поступки, компроміс або співпраця.

Серед численних прізвищ дослідників, які займалися вивченням зазначеного кола питань, можна виділити таких науковців, як А. Я. Анцупов, В. Г. Асєєв, Л. І. Божович, Р. Дарендорф, Є. Л. Доценко, Р. Кілман, К. А. Коваль, О. В. Кузьменкова, О. М. Леонтєв, Л. М. Мітіна, Дж. Рубін, К. Томас та ін. Як можна побачити з кількості присвячених проблемі робіт, обране нами коло питань привертало і привертає увагу численних науковців, адже як конфлікт, так і стратегії поведінки в ньому, є позачасовими категоріями. Проте нині майже відсутні наукові роботи, присвячені такому аспекту цього питання, як зв'язку стилю поведінки у конфлікті та вікових особливостей. Це обумовлює необхідність дослідження цих питань, а отже, характеризує собою актуальність обраної теми.

Найбільш поширеною класифікацією стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях є модель подвійної обумовленості, запропонована К. Томасом та Р. Кілманом. Ця модель включає до свого складу п'ять основних стратегій конфлікту (уникання, пристосування, суперництво, компроміс, співпраця), виокремлених на підставі двох критеріїв (ступінь уваги до власних інтересів та ступінь уваги до інтересів партнера) [1].

Східною є позиція у зазначеному питанні Дж. Рубіна, який виділяє такі способи урегулювання конфліктів:

- домінування – нав'язування однією стороною іншій своїх інтересів;
- капітуляція – безумовне прийняття однією стороною позиції іншої;
- відхід – відмова однієї за сторін брати участь у конфлікті;
- переговори – обмін пропозиціями та ідеями між сторонами конфлікту з метою досягнути взаємно прийняттого рішення;
- втручання третьої сторони – докладання особою, яка не має прямого відношення до конфлікту, зусиль для його вирішення [там само].

Як можна побачити, всі способи, крім останнього, мають відповідні аналоги у моделі Томаса та Кілмана, проте модель подвійної обумовленості видається нам більш повною.

Згідно моделі подвійної обумовленості, основні стратегії вирішення конфлікту мають такі характеристики [1; 4]:

1) *Конкуренція* (боротьба, конфронтація, змагання, суперництво) – визначається як нав'язування опозиційній стороні найбільш вигідного для суб'єкта варіанту вирішення конфлікту. Ця стратегія характеризується високим рівнем активності у відстоюванні своїх інтересів та низьким рівнем уваги до інтересів суперника.

Позитивними якостями конкурентної стратегії для суб'єкта, який її використовує, є можливість повного задоволення своїх інтересів. Недоліками є високий рівень енергоємності, а також негативний ефект, який використання цієї стратегії може оказати на взаємини з опонентом.

2) *Уникання* (відхід, ігнорування, ухилення) – стратегія фізичного або психологічного уникнення конфліктної ситуації. Така стратегія характеризується низьким рівнем реалізації як своїх інтересів, так і інтересів сторони опонента.

Позитивним аспектом використання такої стратегії є відсутність витрат енергії на конфлікт, а також можливість відстрочки конфлікту на певний

термін. Негативними рисами є відсутність вирішення проблеми, значні енерговитрати на ухиляння від конфлікту (у разі довгострокового використання), а також можливість погіршення відношень з іншою стороною.

3) *Пристосування* (поступки) – зниження рівня своїх домагань в ході конфлікту або повне прийняття позиції суперника. В якості стратегії характеризується високим рівнем прийняття інтересів опонента та низьким рівнем активності у відстоюванні власних інтересів.

Позитивним моментом використання такої стратегії є зберігання відносин з опонентом. Як негативні риси можна відзначити відсутність отримання бажаного суб'єктом результату та можливий негативний вплив на імідж суб'єкта при занадто частому використанні.

Така стратегія є конструктивною в ситуаціях низької суб'єктивної значущості предмету конфлікту для однієї за сторін або при переважанні значущості підтримання взаємовідносин над значущістю предмету. Також ця стратегія може бути використана за оцінки можливості відстоювання своїх інтересів як низької.

4) *Компроміс* визначається як стратегія взаємних поступок, баланс інтересів обох сторін конфлікту. Характеризується середнім рівнем уваги як до своїх інтересів, так і до інтересів опонента.

Позитивними сторонами даної стратегії є зберігання відносин між суб'єктами, а також часткове вдоволення інтересів обох сторін. Негативним моментом є неможливість за даної стратегії вдоволення інтересів обох опонентів.

5) *Співпраця* характеризується як стратегія, орієнтована на пошук рішення, яке повністю вдоволяє інтереси обох сторін. За подвійною моделлю характеризується високим рівнем активності у відстоюванні своїх інтересів та високим рівнем уваги до інтересів опонента.

Ця стратегія є конструктивною за умови високої суб'єктивної значущості об'єкту конфлікту, яка компенсує витрати часу, необхідного для довгострокових перемовин. Недоліками такої стратегії є велика часоємність та

енергоємність, а також необхідність повної відвертості з боку обох зацікавлених сторін, що є психологічно складним процесом.

Отже, виділяють п'ять основних стратегій поведінки в конфліктній ситуації: ухилення, пристосування, компроміс, конкуренція та співпраця. Кожна стратегія може бути характеризована своїми позитивними та негативними рисами, в результаті чого різні стратегії можуть бути більш або менш ефективними в певних ситуаціях. Виділення певної стратегії як домінувальної обумовлено психологічними характеристиками суб'єкта, який здійснює це виділення, та, теоретично, може мати кореляцію з віковими характеристиками.

Вплив вікових характеристик на домінуючі стратегії поведінки в конфлікті обумовлений впливом вікових особливостей на характер індивіда, який, у свою чергу, обумовлює вибір домінуючої стратегії поведінки в конфлікті.

У контексті порушеної теми ми досліджуємо домінуючі стратегії поведінки в конфлікті у трьох вікових груп: осіб підліткового, юнацького та похилого віку. Відповідно, вплив психологічних характеристик цих вікових груп, на нашу думку, може обумовити вибір тієї чи іншої стратегії поведінки в конфлікті в якості домінуючої.

Першою досліджуваною віковою категорією є підлітковий вік. За даними вікової психології, приблизними хронологічними межами підліткового віку є 10-11 – 14-15 років. Згідно концепції Е. Еріксона, більша частина цього періоду належить до етапу отрочтва та юності, основним питання якого є питання «хто я?», а можливими виходами – стійка внутрішня рольова ідентичність або змішування ролей, невпевненість у своїй ідентичності[5].

За концепцією Л. С. Виготського, ключовим новоутворенням підліткового віку є почуття дорослості, яке трактується як відчуття себе як самостійного та автономного індивіда всупереч об'єктивній соціальній несамостійності. Внаслідок цього підлітковий вік характеризується тривогою, нестійкістю у прийнятті рішень, роздратованістю, песимізмом [3].

Як результат психологічних характеристик даної вікової групи можливо виникнення тенденції до виділення *суперництва* як доміантної стратегії поведінки в конфліктній ситуації. Це обумовлено такими рисами, як підвищеною схильністю до самоствердження, відстоювання своєї думки, імпульсивністю.

Юнацький вік у нашому дослідженні можна більш точно класифікувати як період пізнього юнацтва, хронологічні межі якого приблизно становлять 18-23 роки [2]. За класифікацією Е. Еріксона, цей період належить до періоду ранньої зрілості (20-25 років), провідним питанням якого є формування інтимності як здатності не лише до романтичної любові, а і до близьких відносин в цілому. Негативним результатом цього етапу є, відповідно, відчуття самотності – стан людини, якій немає про кого піклуватися і немає з ким розділити життя [5].

За класифікацією вікових криз Л. С. Виготського, на період 21-23 років доводиться криза молодого спеціаліста, яка характеризується відчуттям тривоги, невпевненості в своїх знаннях та вміннях як спеціаліста, розгубленості через перехід у нову соціальну роль сімейної людини. Також на протікання цього періоду впливає бурхливий розвиток самооцінювання та зрілої самосвідомості, які є новоутвореннями юнацького періоду[3].

Відповідно до характерних рис цього періоду, зокрема, реалістичного світосприйняття, орієнтації на створення більш глибоких відносин з оточуючими та активний самоаналіз, можна зробити припущення, що найбільш характерними для юнацького періоду стратегіями поведінки у конфлікті будуть *компроміс* та *співпраця*. Більш вірогідне домінування *компромісу* в якості основної стратегії, адже на виділення стратегій співпраці може вплинути життєвий опит, якого в юнацькому віці ще замало.

Похилий вік традиційно описують в межах 60-75 років. За класифікацією Л.С.Виготського, на цей період приходиться криза виходу на пенсію, яка характеризується тяжким стресом внаслідок необхідності переорієнтації життєвих цінностей на інші сфери життя, а також почуттям самотності, страхами перед погіршенням стану здоров'я та смертю [там само].

Згідно з концепцією Е.Еріксона, похилий вік відповідає восьмій та останній стадії життєвого циклу, можливими виходами з якої є еґо-інтеґрація (цілісність) або безвихідь. Основним питанням цього періоду є питання про сенс та повноцінність прожитого життя, про його немарність та залишений духовний спадок. Позитивним виходом з конфлікту вчений називає набуття мудрості.

Відповідно до наведених психологічних характеристик можна припуститися гіпотези, що домінуючою стратегією поведінки в конфліктних ситуаціях похилого віку є *ухиляння*. Виділення цієї стратегії пов'язано з такими характеристиками вікового періоду, як схильність до самоізоляції, вразливість, пасивність. Також можлива тенденція до виділення *співпраці* в якості основної стратегії за рахунок таких якостей, як накопичення життєвого досвіду та мудрість. Водночас, згідно теорії Е.Еріксона, тенденцію до виділення співпраці як основної стратегії можна трактувати як ознаку конструктивної та благополучної старості, адже мудрість, наслідком якої вона є, розглядається як позитивний вихід з кризи похилого віку, а не як характеристика вікового періоду загалом.

Висновок. Отже, відповідно до основних психологічних рис виділених нами вікових періодів можна припуститися гіпотези щодо домінування за цих періодів певних стратегій поведінки в конфлікті. На нашу думку, переважаючою стратегією підліткового віку є суперництво внаслідок таких рис, як підвищена схильність до самоствердження, відстоювання своєї думки та імпульсивність. Як найбільш вірогідну домінантну стратегію юнацького віку розглянуто компроміс як результат таких рис, як реалістичне світосприйняття, орієнтація на створення більш глибоких відносин з оточуючими та активний самоаналіз. Також можна припустити, що домінуючою стратегією поведінки в конфлікті за похилого вікового періоду буде ухиляння внаслідок виділення таких рис, як схильність до самоізоляції, вразливість, пасивність. Проведене теоретичне аналізування у подальших наукових розвідках маємо на меті

перевірити емпірично і теоретично узагальнити та емпірично обґрунтувати результати дослідження за порушеною темою.

Література:

1. Барабаш О. Стратегії поведінки в конфліктній ситуації [Електронний ресурс]. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 208-212. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_3_47.
2. Возрастная психология: учебно-методический комплекс / сост.: Л. А. Семчук, А. И. Янчий. Гродно: ГрГУ, 2006. 226 с.
3. Гаджиэменова Х. М. Кризисы в психическом развитии, их роль и значение [Электронный ресурс]. *Материалы VIII Международной студенческой электронной научной конференции «Студенческий научный форум-2016»*. Режим доступа: <http://www.scienceforum.ru/2016/1640/18078/2016/1640/18078>
4. Сінгаєвський І. О., Репіч Т. А. Управління конфліктами: [конспект лекцій для студ. за напрямом підготовки 6.030505 «Управління персоналом та економіка праці» всіх форм навч.]. К.: НУХТ, 2012. 80 с.
5. Туревская Е. И. Возрастная психология. Тула: Тульский государственный педагогический университет им Л.Н. Толстого, 2002. 364 с.
6. Rubin J. Z. Models of Conflict Management. *Journal of Social Issues*. Vol. 50. № 1. 1994. pp. 33-45.